

MAGYAR NYELV

a gimnázium I. osztálya számára

MÁSODIK RÉSZ

Kísérleti munkafüzet

Készítette:

a Fiatal Nyelvészek Munkaközössége

az MTA Nyelvtudományi

Intézetében

Budapest, 1976.

MTA-OM Köznevelési Bizottsága

I.

MIT TUDUNK A MONDATOKRÓL?

A mondatokat minden beszélő a nyelv elemeiből, a nyelv szabályait követve alkotja meg. Ezeknek az elemeknek és szabályoknak a rendszere -- a nyelvtan -- felfogható olyan "gépezetként", amelyet minden beszélője tud működtetni, mondatok létrehozására felhasználni anélkül, hogy belső felépítését ismerné. Mivel ezt a gépezetet (a nyelvi rendszert vagy nyelvtant) közvetlenül nem figyelhetjük meg, elemeit és szabályait visszafelé kell kikövetkeztetnünk működésének eredményeiből, a mondatokból. A mondatok vizsgálatából kikövetkeztetett szabályok és elemek rendszerét szintén nyelvtannak hívjuk. A "nyelvtan" szó ebben a második értelmében a nyelv elem- és szabályrendszerének a modelljét jelöli.

A. I. A fentiek alapján vitassátok meg a következő kérdéseket:

1. Minden mondat szavak sorozata, de nem minden szó sor mondat, pl.:

Mögül eszik három az nem múlva.

El tudja-e dönten valaki, aki nem tudja jól a nyelvet, hogy a nyelv szavaiból összeállított szó sorok közül melyek kifogástalan mondatok és melyek nem azok? Mondhatjuk-e, hogy jól tudja a nyelvet az, aki erre nem képes?

2. Csoportosítsátok az alábbi szó sorokat kifogásolhatóságuk szempontjából:

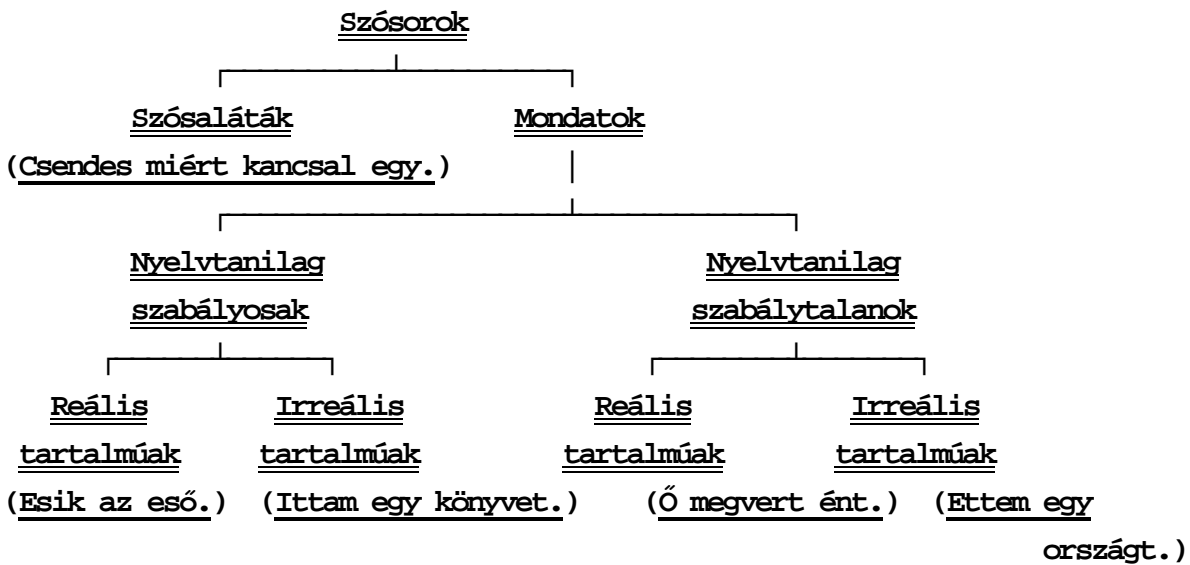
- a, Három hete egyfolytában esik az eső.
- b, Gyorsan viszont meg kutya siklottam.
- c, Kellemesen elbeszélgettünk három kiló ötlet lányával.
- d, Budapesten sok szép épület van.
- e, Igen állva azért bizonyos hússzal.

- f, Két ajtóval múlt három asztal.
 g, Megtaláltál a könyvet?
 h, Tavaly télen sokat síeltünk a hegyekben.

3. A nyelvtani elemzés megkezdése előtt honnan tudhatjuk, hogy egy mondat minden szempontból kifogástalan vagy sem?

4. Ha egy nyelvtan célja a kifogástalan mondatok szerkesztési szabályainak leírása, akkor ez azt jelenti-e, hogy a rossz mondatokat nem is érdemes vizsgálni?

A nyelvtan szabályait a nem kifogástalan és a kifogástalan mondatok összevetésével és a kifogástalan mondatok vizsgálatával következtethetjük ki. Annak eldöntésében, hogy mely szósorok tartoznak a nyelv kifogástalan mondatai közé, a vizsgálat során kizárólag nyelvtudásunkra támaszkodhatunk. Pusztán nyelvtudására támaszkodva minden ember el tudja különíteni anyanyelve szósorainak különböző típusait.

Az egyes típusok közti határvonalak nem élesek, így előfordulhat, hogy az egyik ember ugyanazt a szósort más típusúnak érzi, mint másvalaki.

A nyelvtanilag szabályos reális tartalmú mondatokat a továbbiakban kifogástalan mondatoknak fogjuk nevezni.

A. II. FELADATOK

1. A következő szósorok értelmes szavakból állnak. Mi az oka annak, hogy mégsem kifogástalan mondatok?

a, Tíz érkezett barát este tegnap Párizs.

b, Néhány perc válasz megtud múlva.

c, Ha tud segít Anna akkor telefonál.

Ha a fenti mondatokat egy külfölditől hallanánk, megértenénk-e, mit akar mondani?

2. Az alábbi feladatpárok közül az a, vagy a b, csoportban lévőket könnyebb-e megoldani? Mi erre a magyarázat?

a, Ránézésre megállapítani valakiről, hogy nem rendesen jár, hanem tipeg.

b, Pontosan megfogalmazni a járás szabályait.

Megkülönböztetni a bukfencezést a nagymacskaugrástól.

Pontosan megfogalmazni a bukfencezés szabályait.

Megkülönböztetni a szomorú arckifejezést a vidámtól.

Pontosan megfogalmazni a szomorú és a vidám arckifejezés jellemzőit.

3. Jók-e az alábbi mondatok?

a, Ez a feladat még nehezebb, mint a télikabátom.

b, Reggeli közben megoldottam a csomót és a feladatot.

c, A kisfiú megsimogatta a kutyát, de megharapta.

d, Hugó kitartóan törte a fejét és a követ.

e, Miközben hangosan ugatott, a kisfiú megverte a kutyát.

Írd le kijavítva azokat a mondatokat, amelyeket rossznak tartasz!

Meg tudod-e fogalmazni a szabályokat, amelyeket megsértenek?

4. A "nyelvtan" szó melyik jelentése szerepel a következő mondatokban:

A magyar nyelv különböző nyelvtanai megegyeznek abban, hogy a magyarban van alanyi és tárgyas ragozás.

Kati elég jól beszél angolul, de még sok nyelvtani hibát követ el.

A magyar nyelvtan sok nehézséget okoz az itt tanuló külföldi diákoknak.

Kezdők számára ez a leghasználhatóbb francia nyelvtan.

5. Az alábbi szövegeket csoportosítsd a nyelvtani szabályosságuk és a tartalmuk realitása szerint:

- a, Kiváncsian várom barátom levelét külföldről.
- b, A harap gyorsan indulásból.
- c, Pali megismerte Karcsi holnap.
- d, Bizony, hogy esztelenül a kér.
- e, Egy pont sétált föl-alá az utcáson, idegesen ropogtatva szárnyait.
- f, A csinál, mint két pontos.
- g, Én nem tud magyar, és nem ért, amit te mondol.
- h, Felbőszült sárgarépak veszekednek a pohár szélén.
- i, Megdördült az ég, hatalmas villámok cikáztak.
- j, Nem tudom, hogy nem-e van Hugónak igaza.
- k, A kedves villamos nem őrizte tovább a gyerekekhez.

	Reális tartalmú	Irreális tartalmú
Nyelvtanilag szabályos		
Nyelvtanilag szabálytalan		

Szósaláta:

6. Csoportosítsd az alábbi szövegeket, majd írd minden csoporthoz két azonos típusú mondatot!

- a, Szelidített papucsaim minden reggel kánont ebédelnek.
- b, Tegnap két emelet között elakadt a liftünk.
- c, Maradtam a rádiót kinyitottam ha egyedül a lakásban.
- d, A krémeseket nem szeretek, mert nagyon édes van.
- e, Kialudt lovak pattognak a barna ötletek felé.
- f, Kérem egy pohár vizet!
- g, Két sétálva bölény már repül a fehér alatt három.

- h, A padlón nagy vázákban hervadt nyulak hever mihozzánk.
 i, A légy belefulladás a málnaszörpömbe.
 j, Csipkés zsiráfok ugatnak éjjelente a holdat.

	Reális tartalmú	Irreális tartalmú
Nyelvtanilag szabályos		
Nyelvtanilag szabálytalan		

Szósaláta:

7. Próbálj meg összeállítani irreális tartalmú hibátlan formájú és reális tartalmú hibás formájú KRESZ-táblákat!

- Pl. irreális tartalmú, hibátlan formájú az alábbi:
 reális tartalmú, hibás formájú meg a következő:

8. Igazold példákkal, hogy a szavak sorrendje fontos a nyelvtani jólfomáltság tekintetében!

Tudsz-e olyan példákat is alkotni, ahol a sorrendtől függ, hogy a tartalom reális-e?

9. Alkoss nyelvtanilag helyes és reális tartalmú mondatokat az alábbi szavakkal:

futkosós
keskenyebbecske
trolizik
konczzsuzsis
virágozhatnék
bőgettyű
medveszerű

10. Próbáld meg elképzelni azt a tárgyat, amit az alábbi rajz ábrázol! Mi az? A mondatoknak melyik csoportjához hasonlíthatnánk ezt a rajzot?

Ha érdekel, lapozd fel Richard L. Gregory Az értelmes szem című könyvét, sok hasonló érdekes dolgot találsz benne.

B. I.

1. Mondatok-e az alábbi szósorok? Miben térnek el az eddig vizsgált "normális" mondatoktól?

Nem tudja.

Nem lepte meg.

Lebeszélte.

Már látott.

Kaptak már?

2. Miben térnek el a fenti mondatoktól az alábbiak?

Ezt ő nem tudja.

Ez nem lepte meg őt.

Valaki lebeszélte őt róla.

Ő már látott ilyet.

Ők már kaptak abból.

3. Az alábbi mondatok az 1. vagy a 2. feladat mondataihoz sorolhatók-e inkább?

Olvasol?

Szeretlek.

Ettetek már?

Nem alszunk.

Azokat a mondatokat, amelyeket önmagukban hallva nyelvérzékünk szerint feltétlenül ki kell egészíteni, NYELVTANILAG HIÁNYOS mondatoknak nevezzük.

Azokat a mondatokat, amelyeket nyelvérzékünk szerint nem érzünk feltétlenül kiegészítésre szorulóknak, nyelvtanilag teljes mondatoknak tekintjük, még akkor is, ha tartalmilag nem közölnek többet, mint a hiányos mondatok.

B. II. Feladatok

1. Az alábbi mondatok közül válaszd ki a nyelvtanilag hiányosakat! Jelöld meg x-szel!

Ezt miért nem mondtad meg neki?

Nem tudja.

Meg.

Láttad?

Péter vigasztalhatatlan volt.

Keresd meg!

Rá.

Már tudja.

Megbántam, hogy hívtalak.

Abból.

Láttalak.

Ott voltál?

2. Az alábbi hiányos mondatokat egészítsd ki úgy, hogy
a, a kiegészített mondat ne mondjon tartalmilag többet, mint a hiányos,
b, tartalmilag is egészítsd ki!

Furcsa.

Már láttam.

Beleverte.

Odaadták?

Megmondta.

3. Keress egy-egy olyan mondatot, amely után elhangozhatnak feleletként az alábbi hiányos mondatok!

- - Benne.
- - Fehéret.
- - Keresd meg!
- - Sokszor!
- - Ki.
- - Ott volt.
- - Jancsinál.

4. Mikor használunk hiányos mondatokat? Helyénvaló-e ugyanezekben az esetekben teljes mondatokat használni?

5. Helytelenek-e nyelvtanilag a hiányos mondatok?

6. A barátom odaajándékozta a hörcsögöt a gyerekeknek.

Írj olyan nyelvi kontextusokat, amelyekben a fenti mondat hiányossá téve szerepelhet mint teljes értékű üzenet. Hány különböző hiányos mondatot tudsz csinálni az eredetiből?

7. Alkoss a következő szavakból

- a, nyelvtanilag helytelen, reális tartalmú mondatot,
- b, szósalátát,
- c, nyelvtanilag helyes irreális tartalmú mondatot,
- d, két azonos jelentésű, helyes mondatot,
- e, nyelvtanilag helyes, de hiányos mondatot!

kölykeik, verandán, délutáni, az, cirnos, Péter, és, napsütésben, olvasgatott, macskájuk, üldögélt, oszlopos, simogatta, a.

Próbálj meg minden esetben lehetőleg minél többet felhasználni a megadott szavak közül!

8. A szabályok áthágása nem mindig vezet érthetetlen vagy rossz mondatokhoz. Az irodalomban gyakori a szabályok szándékos áthágása. Leggyakoribb az irreális tartalmú mondatok megjelenése:

"S tovaringatja fodrosan a szél
a tünődve zümmögő időt."

(József Attila: Határ)

"A semmi ágán ül szívem, kis teste hangtalan vacog."

(József Attila: Reménytelenül)

Előfordulhat nyelvtanilag szabálytalan mondat is:

"Ötszáz bizony dalolva ment
Lángsírba velszi bárd"

(Arany János: A velszi bárdok)

Keress te is példát a szabályok szándékos áthágására! A talált példákban milyen szabályokat, milyen céllal hanyagol el a költő vagy az író?

II.

MIT TUDUNK MÉG A MONDATOKRÓL?

A.I.

1. Mit tudunk megállapítani a következő mondatokról?

a, A szél kidöntötte a fát.

A fa kidőlt a széltől.

b, Meglátogattam a szegedi barátomat.

Meglátogattam azt a barátomat, aki Szegeden lakik.

Meglátogattam a Szegeden lakó barátomat.

2. Ugyanazt jelenti-e az alábbi mondat, mint a b, pont mondatai?

Meglátogattam a barátomat Szegeden.

3. Mit jelentenek a következő mondatok? Megoldásaidat hasonlítsd össze osztálytársaid válaszaival!

a, Már szégyellem Péter örökös kérdezgetését.

b, Holabek Jenő szobra senkinek sem tetszett.

c, Etel Salamon hangját hallotta a konyhában.

4. Mit állapíthatsz meg, ha összeveted a 3.c, mondatot a következővel?

A konyhából Etel Salamon hangját hallotta.

Nyelvtudásunk alapján el tudjuk dönteni, hogy egy mondat

(1) többértelmű-e

(2) ugyanolyan jelentésű-e, mint egy másik.

A. II. Feladatok

1. Vizsgáld meg az alábbi mondatokat! Mi okozza bennük a kétértelműséget?

a, A király a bástya mögött áll.

b, Peter Klein nagyköveti minőségében fogadta Kovács Pált.

c, A hadihajó ágyúzása nem okozott nagy károkat.

2. Hányféleképpen tudod sorbarendezni az 1, 2 és 3 számjegyeket úgy, hogy mindegyik szám mindegyik elrendezésben csak egyszer szerepeljen? Írd le az összes lehetőséget!

Ha az 1, 2 és 3 számjegyeket a következő mondatban az első, második illetve harmadik helyen álló szó jeleinek tekintjük, akkor melyik számsornak melyik szó sor felel meg?

Jó könyvet olvasok.

Számsor

Szó sor

3. A Pistával utoljára tegnap találkoztam mondat szavait 24-féle sorrendben lehet egymás mellé rakni:

1. Pistával utoljára tegnap találkoztam.
2. Pistával utoljára találkoztam tegnap.
3. Pistával tegnap utoljára találkoztam.
4. Pistával tegnap találkoztam utoljára.
5. Pistával találkoztam tegnap utoljára.
6. Pistával találkoztam utoljára tegnap.
7. Tegnap Pistával utoljára találkoztam.
8. Találkoztam Pistával utoljára tegnap.
9. Utoljára Pistával tegnap találkoztam.
10. Utoljára Pistával találkoztam tegnap.
11. Tegnap Pistával találkoztam utoljára.
12. Találkoztam Pistával tegnap utoljára.
13. Tegnap találkoztam Pistával utoljára.
14. Találkoztam tegnap Pistával utoljára.
15. Tegnap utoljára Pistával találkoztam.
16. Találkoztam utoljára Pistával tegnap.
17. Utoljára tegnap Pistával találkoztam.
18. Utoljára találkoztam Pistával tegnap.
19. Tegnap találkoztam utoljára Pistával.
20. Találkoztam tegnap utoljára Pistával.

21. Utoljára tegnap találkoztam Pistával.
22. Utoljára találkoztam tegnap Pistával.
23. Tegnap utoljára találkoztam Pistával.
24. Találkoztam utoljára tegnap Pistával.

Hány nyelvtanilag helyes mondat van ezek között a szósorok között? Mely mondatok jelentik ugyanazt? Nevezd meg őket számuk szerint!

4. Keress olyan mondatokat, amelyeknek több jelentésük van!

5. Alkoss olyan mondatokat, amelyeknek a jelentése azonos!

6. Írj egy-egy olyan kétjelentésű mondatot, amelynek egyik jelentése az a, másik jelentése a b, mondatnak felel meg!

1. a, Amikor Zsuzsán nem volt szemüveg, nem ismertem meg őt.
b, Amikor nem volt rajtam szemüveg, nem ismertem meg Zsuzsát.

2. a, A cukrászdában ülő Péter meglátta Pált.
b, Péter meglátta a cukrászdában ülő Pált.

7. Melyek az azonos jelentésűek az alábbi mondatok közül? Jelöld meg őket x, y, z stb. betűkkel!

- a, A családban mindenki szereti a meleg levest.
- b, Senki sincs a családban, aki nem szereti a meleg levest.
- c, Senki sincs a családban, aki szereti a hideg levest.
- d, A családnak egyetlen olyan tagja sincs, aki nem szereti a meleg levest.
- e, A családnak egyetlen olyan tagja sincs, aki szereti a hideg levest.
- f, A családban mindenki csak melegen eszi meg a levest.
- g, A családban mindenki csak melegen szereti a levest.
- h, A családban csak a hideg levest nem szereti senki.
- i, A családban mindenki csak akkor nem szereti a levest, ha hideg.

8. Mit gondolsz, mihez kell jobban tudni egy idegen nyelvet: ahhoz, hogy

- a, lefordíts egy egyértelmű mondatot arról a nyelvről magyarra,
- b, észrevegyed, hogy az idegen nyelvű mondatban több lehetséges jelentés rejlik?

Miért?

Tudsz-e találni olyan idegen nyelvű mondatot, amelynek több jelentése van?

B. I.

1. Eldönthető-e a következő mondatokról, hogy igazak-e vagy hamisak? Ha igen, akkor minek az alapján?

a, Tegnap egész nap esett az eső Budapesten.

b, Gyere ide!

c, Nem akartok holnap evezni a Dunán?

d, Bárcsak esne az eső!

e, Ami szép, az szép.

f, Ha tél van, akkor nincs tél.

g, A monász az monász.

h, Franciaország jelenlegi királya kopasz.

i, Ez tábla és az nem tábla.

A mondatok igazságértékének az eldöntéséhez elég-e csak a nyelvérzékünk? Ha nem, mi kell még hozzá?

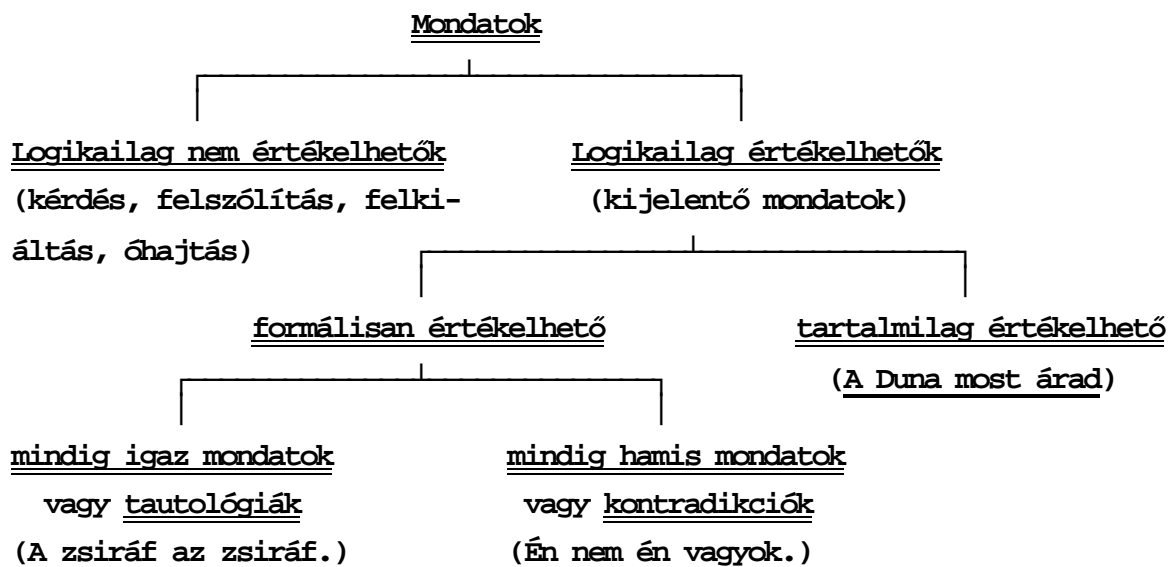
2. Igaz-e a következő mondat?

Ez a fiú szóke.

Mikor és hogyan lehet eldönteni?

Annak eldöntéséhez, hogy egy mondat igazat állít-e vagy sem, nyelvtudásunkon kívül szükség van a világról való ismereteinkre és logikai készségünkre is.

Logikai szempontból a mondatokat a következőképpen osztályozhatjuk:

A logikailag értékelhető mondatok állíthatnak igazat vagy hamisat. Igazat állít egy mondat, ha a tartalma megfelel a valóságnak. Hamis állítást tartalmaz a mondat, ha a tagadása állít igazat.

Nemlétező dolgokról csak egy igaz állítást tehetünk (azt, hogy nem léteznek), és csak egy hamisat (hogy léteznek). A nemlétező dolgokról tett összes többi állítás sem nem igaz, sem nem hamis.

Ugyanazzal a mondattal általában állíthatunk igazat is, hamisat is, sőt tehetünk sem nem igaz, sem nem hamis állítást is, attól függően, hogy milyen a valóság, amelyről az állítást tesszük.

B. II. Feladatok

1. A következő mondatok közül írd külön csoportba a logikailag értékelhetőket és a logikailag nem értékelhetőket!

- a, Kérem a következőt!
- b, Egész éjjel nem aludtam.
- c, Benó nem szeret focizni.

- d, Menjetelek el érte és hívjátok ide!
- e, Csak nem vesztetted el a könyvet?
- f, Jó lenne, ha már vasárnap lenne!
- g, Jó napot kívánok!
- h, Augusztusban Londonba utazom.
- i, Marci meginná a tejet.

Írj mindkét csoporthoz saját példákat!

2. Írj néhány formálisan értékelhető mondatot. Legyenek köztük mindig igaz és mindig hamis mondatok is!

3. A következő mondatok közül melyikről tudod eldönteni a mondat formájából, hogy igaz-e vagy hamis?

- a, A bátyám kómúves.
- b, Minden agglegény nőtlen férfi.
- c, A számtanpélda eredménye három.
- d, A három páros szám.
- e, A három páratlan szám.
- f, A legnagyobb szám páros.
- g, Gondolkodom, tehát vagyok.
- h, Ami sok az sok.
- i, Egy tucat az tizenkettő.

4. Mi a különbség a következő hazugságok között? Hogyan bizonyítanád be annak, aki mondja, hogy hazugságok?

- a, Tegnap az öcsikémnek nagymamája született.
- b, Nálunk otthon a szobában van homokozó meg futballpálya is.
- c, Ha jól felelek, az anyukám zsiráfpörköltöt csinál nekem vacsorára.
- d, Apukám minden este a német-római császárral sakkozik.
- e, A Jupiter tizenharmadik holdja kékes fényt áraszt.
- f, Az indiai-svéd határon mexikói katonaság állomásozik.

5. Találj ki olyan szituációkat, ahol a következő mondat

- a, igaz,
- b, hamis,

c, sem nem igaz, sem nem hamis!

Az oroszlanom ma reggel nem akart átugrani a tüzes karikán.

6. Mitől függ, hogy az alábbi mondatok igazak-e vagy sem?

a, Szeretek televíziót nézni.

b, Ma reggel bedöglött az autóm.

c, Az ebihalból hal lesz, ha megnő.

7. Találj ki olyan szituációkat, ahol az alábbi mondatok igazak lehetnek!

a, Az ürgét kikényszerítette a víz a lakásból; mit tehetett egyebet, beköltözött egy szállodába.

b, Jaj, leesett a fülem!

c, Nem látod, hogy már tíz perce halott vagyok?

d, Odaégett a fagyfalt.

e, Péter már megint elvitte a holdamat!

8. A logikai értékelhetőség szempontjából milyen csoportba tartozik a következő mondat?

A kentaurok nem szeretik a kelkáposztát.

Válaszodat indokold meg! Írj néhány logikai típusa szerint hasonló mondatot!

9. Igaz lehetett-e valamikor a következő mondat?

Franciaország jelenlegi királya kopasz.

Ha igen, mikor? Lehetett-e valamikor hamis? Ha igen, mikor? Mi az igazságértéke ennek a mondatnak, ha ma állítjuk?

10. Milyen szituációkban értékelheted igazságértéke szerint az alábbi mondatot?

Vasárnap elkéstem az iskolából.

11. Mit gondolsz, ha azokban az időkben, amikor az emberek azt hitték, hogy a Föld lapos, valaki azt mondta volna: "A Föld gömbölyű", akkor ez igaz kijelentés lett volna-e, vagy sem?

12. Ha valaki ma azt mondja, hogy "A legközelebbi Naprendszerben hozzánk hasonló élőlények élnek", akkor igaz-e ez a mondat, vagy sem?

13. Jancsi a negyedik óra után meglógott az iskolából. Az utcán összetalálkozott apja egyik munkatársával, akinek - hogy a lógás ki ne derüljön - azt mondta, hogy elmaradt az utolsó két óra. Másnap az iskolában megtudta, hogy az órák valóban elmaradtak.

Igaz vagy hamis volt-e az állítás, amit Jancsi apja munkatársának mondott? Mondhatjuk-e, hogy Jancsi nem hazudott?

III.

HANGALAK ÉS JELENTÉS

A. I.

1. Hasonlítsátok össze az alábbi mondatpárokat! Állapítsátok meg, hogy a kétszeresen aláhúzott szavakhoz mint jelhordozókhöz ugyanaz a jelentés kapcsolódik-e mindkét mondatban!

- a, Az asztal alatt guggolok.
Nincs asztal a szobában.
A gyufa elaludt.
A gyufa egyik fajtájának feltalálója Irinyi János.

asztal:

gyufa:

- b, Az ár elsodorta a házat.
Száz ár egy hektár.
A vár romjai között sétáltam.
Péter nem vár rám sokáig.

ár:

vár:

- c, Anyám kabátot köt.
A húség köt hozzá.
Mevágta a kezét késsel.
A tanárunk megvágta a barátomat nyelvtanból.

köt:

megvágta:

2. Az előző feladat b, és c, csoportjai között éreztetek-e valamilyen különbséget? Ha igen, milyet?

3. Van-e kapcsolat az alábbi mondatok két vagy több jelentése között?

a, Megfeledkeztem az árról.

Ez csap.

b, Levette kezét a fiáról.

Péter olajra lépett.

4. Az 1. és a 3. feladatban szereplő csoportok között találtak-e hasonló típusúakat? Melyek ezek?

5. Hány jelentésük van a kémiában a H, Fe, C, Na, O (=vegyjelek) jelhordozóknak? Van-e olyan vegyjel, vagy más szimbólum a kémiában, amelyiknek több jelentése van, úgy, hogy

a, semmi köze sincs egymáshoz a két jelentésnek,

b, kapcsolatot érzünk a két jelentés között?

A jeleket, mint tudjuk, egy jelhordozó és egy jelentés kapcsolata alkotja. A nyelvi jelek (szavak, toldalékok, mondatok stb.) esetében a jelhordozó a nyelvi elem hangalakja. Egy ideális nyelv minden jelét egyetlen hangalak és egyetlen jelentés kapcsolata alkotná, amit így ábrázolhatunk:

$$\begin{array}{c} H \\ | \\ J \end{array}$$

Erre az egyértelműsége törekszünk a mesterséges nyelvekben (pl. a számítógépek nyelvében) és a különböző tudományokban. A természetes nyelvekben ezzel szemben gyakori jelenség, hogy egy hangalakhhoz több jelentés társul, vagy hogy ugyanahhoz a jelentéshez több hangalak kapcsolódik.

I. Ha egy hangalakhhoz több jelentés tartozik, két fő típust különböztethetünk meg.

1. Homonímiáról (azonos alakúságról) beszélünk, ha a jelentések között semmi kapcsolatot nem érzünk. Ebben az esetben tulajdonképpen két különböző nyelvi jel hangalakja egybeesik, amit így ábrázolhatunk:

$$\begin{array}{cc} H & = & H \\ | & & | \\ J & & J \end{array}$$

Homonímia fennállhat toldalékolt szavak és mondatok között is.

2. Ha az ugyanahhoz a hangalakhhoz tartozó jelentések között összefüggést érzünk, akkor poliszémiáról (többjelentésúségről) beszélünk. Ebben az esetben nem két különböző jel hangalakjának véletlen egybeeséséről van szó, hanem különböző, de egymáshoz valamilyen módon hasonló dolgokkal kapcsolatban ugyanazt a nyelvi jelet használjuk, többé-kevésbé eltérő jelentéssel.

$$\begin{array}{ccc} & H & \\ / & | & \backslash \\ J & J & J \end{array}$$

Míg a homonímia különböző jelek között áll fenn, a poliszémia egyetlen jel tulajdonsága.

A. II. Feladatok:

1. Azonos alakúaknak azokat a szavakat nevezzük, melyeknek hangalakja megegyezik. Ennek alapján alapítsd meg, vannak-e azonos alakúak az alábbi szópárok tagjai között! (Gondolj arra is, hogy a beszédben a szavakat nem ejtjük ki külön-külön, hanem határaik összemosódnak.) Jelöld meg x-szel az ilyen párokat!

a, rikkancs - rikkants

g, fonnyad - fonjad

b, fog - fok

h, meny - menj

c, vádja - vágya

i, öccse - öt cseh

d, folyt - fojt

j, bolyt - bojt

e, menj - menny

k, hall - hal

f, bánja - bánya

l, ronts - roncs

m, húzhatod - húsz hatod

Ha találtál azonos alakú párokat, mivel tudod megmagyarázni az egyes esetekben a különböző írásmódot? Próbálj hasonló szópárokat gyűjteni!

2. Milyen jelentéseik vannak az alábbi mondatoknak?

Jó, hogy ilyen erős az állam.

Ez a perem nagyon hosszú lett.

Ezzel a karommal szúrtam meg.

Kiszáradt a fánk.

Hangalakjuk és jelentésük szempontjából milyen csoportba tartoznak a fenti mondatok és mi idézi ezt elő?

3. Keress homoním szavakat! Helyezd el őket a táblázat megfelelő oszlopaiba!

A h o m o n í m i a			
nem toldalékolás eredménye		toldalékolás eredménye	
azonos szófajúak	különböző szófajúak	azonos szófajúak	különböző szófajúak

--	--	--	--

4. Keress homonim szavakat, és helyezd őket a mondatba! Állapítsd meg, hogy az így kapott mondatok közül melyek homonimek, és melyek nem! Milyen különbséget fogalmazhatsz meg ennek alapján az azonos szófajú és a különböző szófajú homonimák között?

5. Vegyük a következő mondatot: A dobom verem. A mondatban két homonim szó szerepel, amelyek a következőket jelenthetik:

dobom
a, hangszerem
b, hajítom

verem
a, gödör
b, ütöm

Ennek a mondatnak tehát elvileg négy jelentése lehetne. Állapítsd meg ezekről a jelentésekről, hogy tartalmuk és nyelvtani helyességük szempontjából milyenek az egyes mondatok:

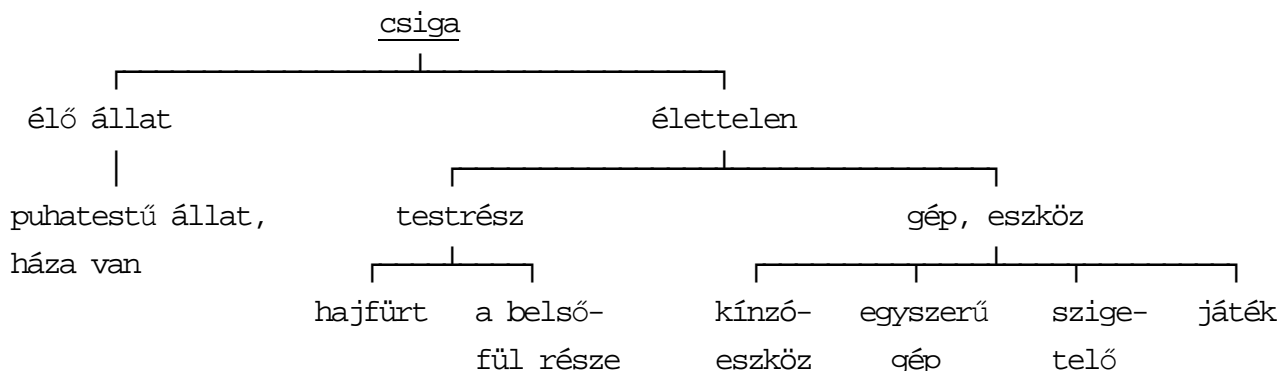
a,a,
a,b,
b,a,
b,b,

Csinálj hasonló mondatokat más szavakkal!

6. Szerinted a következő poliszém szavak jelentései közül melyik volt az eredeti? Minek az alapján kezdhették el használni ezeket a szavakat újabb jelentéseikben is?

a, szárny
b, nyelv
c, hegy
d, piszok
e, oldal
f, kormány

7. A többszörösen poliszém csiga szó egyes jelentései közti összefüggéseket a következőképpen ábrázolhatjuk:

Ábrázoljátok hasonló módon a fül és a fej szó jelentései közti összefüggéseket!

8. Próbáld beláttatni egy kétkedővel orosz mondatok alapján, hogy a magyar tud szó poliszém!

9. A megadott minta szerint keress olyan szavakat, amelyek a magyar nyelvben több különböző jelentésben használatosak, de valamelyik tudomány szaknyelvében csak egy bizonyos jelentés kapcsolódik hozzájuk!

szó	köznyelvi jelentése	tudományág	szaknyelvi jelentése
összeg	pénzmenyiség	matematika	összeadás eredménye
dráma			
téma			
tömeg			
tárgy			

10. Állandósult szólásaink szinte kivétel nélkül poliszémek. Töltsd ki a táblázat üres heyeit! Keressetek ti is példákat!

HANGALAK	SZÓLÁS-JELENTÉS	SZÓSZERINTI JELENTÉS
fűbe harap	meghal	eszi a gyepet
	elmondta a hírt	beszorgáltatta a huzalt
leesett a tantusz		
alulról szagolja az ibolyát		
	fölösleges fáradoznod	nem érdemes pazarolni a forró vízpárát
vaj van a fején		

11. Poliszém vagy homonim jel-e:

- a, a tüsszentés,
- b, az ásítás,
- c, a köhögés?

12. Az alábbi szólások közül kettőnek rajzold le a szó szerinti jelentését.

szöget üt a fejébe

feni a fogát

tépi a haját

égnek áll a haja

két végén égeti a gyertyát

fogához veri a garast

bekapta a horgot

magas lóról beszél

13. Gyakran nehéz eldönteni, hogy homonímiával vagy poliszémiával van-e dolgunk, mert az eredetüket tekintve feltehetően poliszém szavak egy részénél már nem lehet egyértelműen megtalálni a kapcsolatot a jelentések között. Te hogyan és milyen érvek alapján döntenél a következő szavak esetében?

huzat

falaz

zajlik

14. A homonim és poliszém szavak nagy gyakoriságuk ellenére sem okoznak zavart a kommunikációban. A mondat, a szöveg vagy a beszédhelyzet egyértelműsíti őket.

Próbáld olyan mondatokat szerkeszteni a megadott homonim és poliszém szavakkal, ahol a mondatkontextus nem segít az értelmezésben!

korom, ég, fal

körte, lap, nyom

Az azonos vagy a különböző szófajúakra könnyebb-e ilyen mondatot csinálni?

15. Hány jelentésük van a következő szavaknak? Írj mindegyikkel egy-egy mondatot! Homonimek ezek a szavak vagy poliszémek?

(A jelentések megállapításához használd fel az értelmező kéziszótárt!)

tér:

drága:

korona:

fél:

tuskó:

16. Állapítsd meg, hogy a következő mondatok kétszeresen aláhúzott szavai homonimek vagy poliszémek-e! És a mondatok jelentései?

a, Most jöttem rá, hogy egy órával több van, mint gondoltam.

b, Kiszáradt a fa.

c, Kínában lóg a mandarin.

d, Eltörtem az üveget.

* * *

B. I.

1. Hasonlítsd össze a következő mondatokat! Mit állapíthatsz meg a mondatok és a bennük levő szavak hangalakjáról és jelentéséről?

A disznó kukoricát eszik.

A disznó tengerit eszik.

A disznó törökbúzáat eszik.

A sertés kukoricát eszik.

A sertés tengerit eszik.

A sertés törökbúzáat eszik.

2. Mit állapíthatunk meg, ha összehasonlítjuk egymással a következő szavak jelentését?

a, krumpli - burgonya

b, kutya - eb

c, oson - sompolyog

d, fut - rohan

3. Hangalakjuk és jelentésük szempontjából ugyanolyan tulajdonságúak-e a fel - föl, veres - vörös, veder - vödör szópárok, mint az eb - kutya, sertés - disznó, kukorica - tengeri stb. párok?

4. Hangalak és jelentés szempontjából mi jellemzi a rímelő szavakat?

5. Mit állapíthatunk meg a következő szópárok és szóhármak tagjairól?

tipeg - topog - dobog

ketyeg - kotyog

libeg - lebeg - lobog

döng - dong

II. Ha két vagy több különböző hangalakhoz megközelítőleg vagy teljesen azonos jelentések társulnak, a következő alapvető eseteket különböztetjük meg:

1. Szinonimeknek (rokon értelműeknek) nevezzük azokat a nyelvi egységeket (szavakat, mondatokat stb.), amelyeknek jelentése megközelítőleg vagy teljesen megegyezik, de hangalakjuk között kapcsolat nincs. Ábrázolva:

$$\begin{array}{cc} H & H \\ | & | \\ J & = J \\ \sim & \end{array}$$

A szinonímia speciális esete az, ha az elemek jelentése teljesen azonos. (Hangulati vagy érzelmi különbségek általában még ezek között is vannak.) A szinonímia két fajtáját külön-külön is ábrázolhatjuk:

azonos:

$$\begin{array}{cc} H & H \\ | & | \\ J & = J \end{array}$$

megközelítőleg azonos:

$$\begin{array}{cc} H & H \\ | & | \\ J & \approx J \end{array}$$

(Az azonos jelentésű szinonímia ábrája a homonímia ábrájának megfordítása.)

2. A poliszémia megfordítottja, mikor egy jelentést több, de egymással kapcsolatban álló hangalak fejez ki:

$$\begin{array}{ccc} H & \approx & H \\ & \backslash & / \\ & J & \end{array}$$

Ezeket az elemeket polinim (többalakú) elemeknek nevezzük.

III. Az eddigi esetek megfordításával és egyesítésével még a következő csoportokat kaphatjuk:

1. A szinonímia kevésbé szigorú esetének megfordítottja a hasonló alakúság. Ezen alapszik a rímek nagy része. A hasonló alakúság megítélése nagy mértékben egyéni.

$$\begin{array}{cc} H & \approx & H \\ | & & | \\ J & & J \end{array}$$

2. A szinonímia kevésbé szigorú esetének és a hasonló alakúságnak az egyesítéséből származik az a csoport, amelynek tagjai rokon értelmű és hasonló alakú szavak, ahol a hasonló hangalakokhoz hasonló jelentések tartoznak:

$$\begin{array}{cc} H & \approx & H \\ | & & | \\ J & \approx & J \end{array}$$

Táblázatban összefoglalva az összes esetek:

$$\begin{array}{c} \text{H} \\ / \quad \backslash \\ \text{J} \quad \text{J} \end{array}$$
 poliszém
 (többjelentésű)

Pl.: körte

$$\begin{array}{c} \text{H} \quad \text{H} \\ \quad \backslash / \\ \quad \quad \text{J} \end{array}$$
 polinim
 (többalakú)

Pl.: veder - vödör

$$\begin{array}{c} \text{H} = \text{H} \\ | \quad | \\ \text{J} \quad \text{J} \end{array}$$
 homonim
 (azonos alakú)

Pl.: ár

$$\begin{array}{c} \text{H} \quad \text{H} \\ | \quad | \\ \text{J} = \text{J} \end{array}$$
 azonos jelentésű

Pl.: eb - kutya

$$\begin{array}{c} \text{H} \approx \text{H} \\ | \quad | \\ \text{J} \quad \text{J} \end{array}$$
 hasonló alakú

Pl.: karton - patron

$$\begin{array}{c} \text{H} \quad \text{H} \\ | \quad | \\ \text{J} \approx \text{J} \end{array}$$
 hasonló jelentésű

Pl.: fut - rohan

Szi-
 no-
 nim
 (ro-
 kon
 ér-
 tel-
 mű)

$$\begin{array}{c} \text{H} \approx \text{H} \\ | \quad | \\ \text{J} \approx \text{J} \end{array}$$
 rokon értelmű
 és
 hasonló alakú

Pl.: tipeg - topog - dobog

Mivel a szavak ilyen jellegű osztályozásában a nyelvérzékünkön kívül másra nem támaszkodhatunk, a besorolásban mindig szerepet játszanak egyéni mozzanatok. Ugyanazokat a szavakat különböző emberek különbözőképpen ítélik meg.

II. Feladatok

1. Írjál minél több szinonímát a következő szavakhoz a köznyelvből és az általad ismert nyelvjárásokból!

csúszik, csúszkál

burgonya

veszekszik

dobál

búza

farkas

2. Alkossatok mondatokat az alábbi szavakból aszerint, hogy melyek egymás szinonímái! Használjátok először az egyik, majd a másik szót a pár tagjai közül, és keressetek olyan mondatot is, amelyben csak az egyik szó használható! Gyűjtsetek további szinonímákat mindegyik csoporthoz!

sámli, morcos, talján, pityókos, üt, zsámoly, cserfes, olasz, csálé, szendereg,
ver, kajla, zsémbes, szájas, szunnyad, spicces

3. Keress szinonimákat az alábbi szavakhoz, és írd őket a táblázat megfelelő helyére aszerint, hogy használatuk nyelvjárásokhoz, generációs vagy egyéb rétegnyelvi különbségekhez kötött:

	nyelvjárási	generációs	egyéb rétegnyelvi
<u>beszél</u>			
<u>nevet</u>			
<u>férfi</u>			
<u>étel</u>			
<u>jó</u>			

<u>kövé</u>			

4. Sorold föl a fut szó szinonímáit olyan sorrendben, ahogy a mozgás egyre gyorsuló sebességét jelzik! Meg tudod-e mondani km/h-ban kifejezve, hogy melyik milyen sebességet jelöl? Ha nem, akkor mégis honnan tudod, mikor melyiket használd?

5. Keress szinonim szavakat vagy szólásokat arra, hogy

- a, valaki megbukott év végén
- b, valaki egyest kapott
- c, elesett
- d, hirtelen, észrevétlenül eltávozott
- e, megver valakit
- f, elmegy
- g, megjön

6. Keresd meg azt a szót, amelyik mind a zárójel előtti, mind a zárójel utáni szónak szinonímája:

- UGRAT (.....) VONSZOL
- FELBORUL (.....) MEGOLDÓDIK
- FÜGG (.....) HENYÉL
- KIKERGET (.....) RÜGYEZ
- FEJ (.....) FORTYOG
- TURÁZIK (.....) KIBICSAKLIK
- ÖSVÉNY (.....) ÜTÉS

Hangalakjuk és jelentésük kapcsolatát tekintve milyen típusúak a keresett szavak?

7. A vak szónak ugyan szinonímája a világtalan, mégsem mondhatjuk azt, hogy világtalan vágány, világtalan ablak. Írjál a következő szinonimákkal mondatokat úgy, hogy a szinonimák cseréjével

- a, jó
- b, rossz

mondatot kapjunk eredményül!

eb - kutya, krumpli - burgonya, tizenkettő - tucat

8. Keress szinonim közmondásokat és szólásokat az alábbiakhoz!

Annyit ért hozzá, mint hajdú a harangöntéshez.

Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Egy hajítófát sem ér.

9. Bizonyos mondatokban, kontextusokban előfordul, hogy nem szinonim szavak is ugyanarra utalnak, pl.:

a, A szarvasmarha üszőt borjazott.

b, A tehén üszőt borjazott.

Mindkét mondat minden lehetséges értelmezését figyelembe véve állapítsd meg, hogy teljesen azonos-e a két mondat jelentése! Keressetek még hasonló mondatpárokat!

10. Szinonímek-e az alábbi mondatpárok tagjai?

a, 1, Az osztály legmagasabb tanulója egész délután aludt.

2, Az osztály legjobb magasugrója egész délután aludt.

b, 1, Szomszédunk minden este egy órát sétál.

2, Kovács János minden este egy órát sétál.

Vannak-e esetek, amelyekben a mondatpárok tagjai ugyanazt a tényállást is kifejezhetik? Ha igen, mi ennek a feltétele? Azonos-e ilyen esetekben a két mondat jelentése?

11. Szinonim-e az alábbi két mondat? Miért?

A legutóbbi futball-világbajnokság győztes csapata dél-amerikai körútra indult.

A nyugatnémet futballválogatott dél-amerikai körútra indult.

12. Ennek alapján a következő mondatpárok közül melyiknek a tagjait tartod szinonimnek?

Budapesten kétmillió ember lakik.

Országunk fővárosában kétmillió ember lakik.

Házunk legfiatalabb lakója még nem tud beszélni.

Házunknak az a lakója, akinél az összes többi lakó idősebb, még nem tud beszélni.

13. Vannak-e a matematikában "homonim" és "szinonim" jelölések? Próbálj meg mindegyikre példát találni:

14. Alább néhány többalakú magyar szó egy-egy alakját adjuk meg. Írd mindegyik mellé a többi alakot!

karalábé

gyerek

zsemle

cseber

seprű

miért?

fertelmes

15. Minden esetben állhatnak-e egymás helyett a többalakú szavak különböző alakjai? Fogalmazd meg, mikor nem, példák segítségével!

16. A nyelvi játékok közé tartozik a kancsalrímes verselés, ahol a sorvégi szavaknak csak a mássalhangzóik "rímelnek", pl.:

"Itt járt tegnap Devecseri,

Jaj, de nagyon bevacsorált."

(Kosztolányi)

Hangalakjuk és jelentésük szempontjából hová sorolnád a kancsalrímes szavakat?

17. Keressetek a felsoroltakhoz hasonló alakú szavakat és írjátok őket a táblázat megfelelő helyeire!

	Rímelő	Kancsalrímes	Egyik sem
a, fergeteg			
b, engedély			
c, toportyán			

d, suhanc			
e, süvít			
f, málna			

18. Keress olyan szavakat, amelyek az alábbiakkal rokonértelműek és egyszersmind hozzájuk hasonló alakúak is!

kever

tülekedik

gömböc

dörren

csettint

19. Találj ki a megadott szavakhoz hasonló alakú szavakat! Adj a kitalált szavaknak olyan jelentést, amely érzésed szerint illenék hozzájuk!

klaffog

csobog

szörcsög

serceg

horkol

forgolódik

lebzsel

dörmög

mamlasz

kunkorodik

20. A hangalakok hasonlósága miatt is megváltozhat egy szó jelentése. Az iromba szó eredetileg "pettyes"-t jelentett ("iromba tyúk"), de az otromba szóval való hasonlósága miatt később jelentése "nagy, formátlan"-ra változott. Hasonló módon változott meg az ildomos (eredetileg: "ravasz") és a szolíd (eredetileg: "szilárd, kemény") szavak jelentése. Mit jelentenek ezek a szavak ma és mi lehet az oka a jelentésváltozásnak?

21. Írj különböző homonim mondatokat és csoportosítsd őket aszerint, hogy a homonímiának mi az oka:

a, egy vagy több szó homonímiája,

- b, egy vagy több szó szinonímiája,
- c, a, és b, együtt,
- d, valami más.

22. Rendezd a következő szavakat jelentésük szempontjából!

csillag, lebeg, hodzsa, disznó, bömböl, fél, ág, csend, tolakodik, morotva,
tél, dulakodik, hat, nyír, körte, kezel, dob, sír, lobog, bodza, lábás, zsömle,
lap, fal, világ, károg, tülekedik, csapda, csönd, borotva, sértés, oldal, zsemlye,
labda, törekedik, beretva.

egyjelentésű és egyalakú:

rokon értelmű:

azonos alakú:

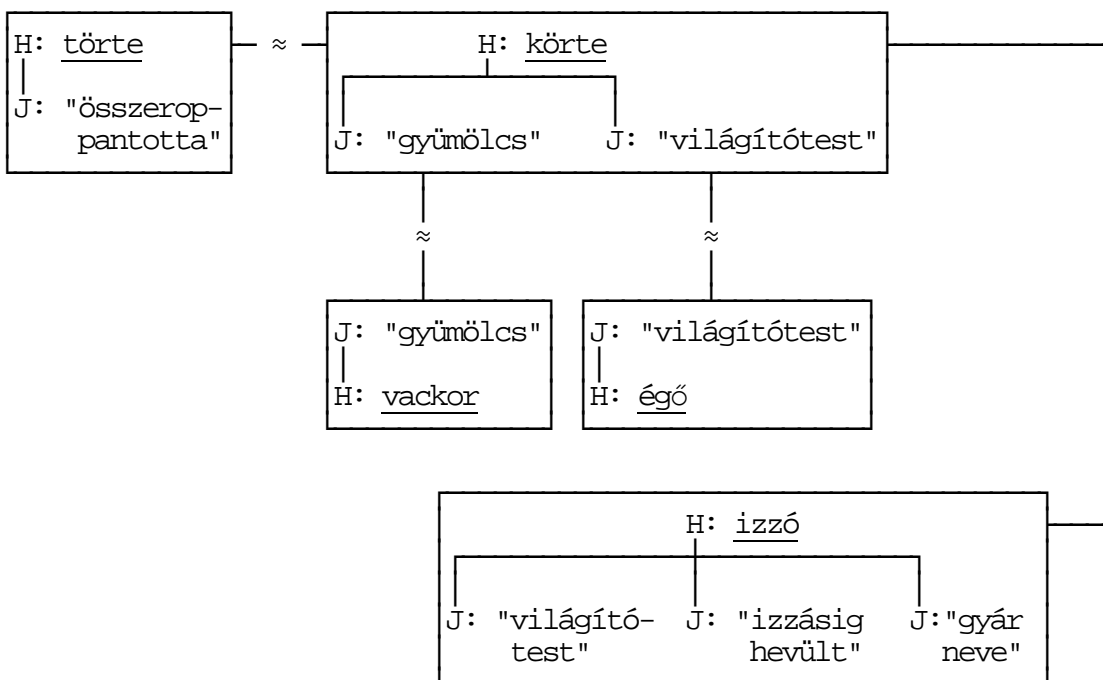
többjelentésű:

többalakú:

hasonló alakú:

rokon értelmű és egyben hasonló alakú:

23. A hangalak és a jelentés kapcsolata alapján gyakran sok szó kapcsolható össze egymással olyan módon, ahogy ezt az alábbiakban a körte szóból kiindulva bemutatjuk:

Készítsd el a következő szavak ugyanilyen ábráját: óra, marha, rózsa!

24. A szóbridzs játékszabályai a következők: négy játékos (A, B, C és D) két párt (A, B és C, D) alkot. A párok egymás ellen játszanak. A szembenálló párok egy-egy tagja (mondjuk A és C) megállapodik egymással egy-egy szóban. A párok másik két tagjának (tehát B és D) feladata az, hogy ezt a szót minél előbb kitalálja. Akik összebeszéltek (A és C), felváltva mondanak egy-egy olyan szót, amelynek vagy a hangalakja, vagy a jelentése valamilyen módon hasonlít a megbeszélt szóéra. Egy-egy szó elhangzása után a másik két játékos felváltva próbálkozik a szó kitalálásával. Minden alkalommal mindenki csak egy-egy szót mondhat. Ha a keresett szót B és D kitalálta, akkor ők beszélnek össze, és a másik két játékos találgat. A játék értékelése: az, aki a szót kitalálta, pontot kap, mégpedig, ha egy elhangzott szó után találja ki, 10 pontot, ha két elhangzott szó után, akkor 9-et stb. Az egy párba tartozó játékosok pontszámai összeadódnak. Nyertesnek a nagyobb pontszámmal rendelkező pár számít.

Megjegyzés: az eredeti játékban nemcsak a hangalak és a jelentés hasonlósága alapjaán lehet szavakat bemondani, hanem bármilyen közös asszociáció alapján is. Idegennyelvű szavak és tulajdonnevek nem adhatók meg sem a kitalálás témájaként sem a rávezetésnél.

25. Mit ábrázolnak az alábbi rajzok? Hová sorolhatnánk őket az "alak és jelentés" kapcsolatának alapján?

A JELENTÉS SZEREPE A MONDATOK ELEMZÉSÉBEN

Mint láttuk, nyelvtani ismeretek nélkül saját anyanyelvünk mondatairól, szavairól is csak azt tudjuk többé-kevésbé megbízhatóan eldönteni, hogy közülük melyeknek azonos vagy különböző a jelentésük. Pusztán a nyelvtudásunkra támaszkodva azonban azt már nem tudnánk pontosan meghatározni, hogy mit jelent egy-egy szó vagy mondat, arról nem is beszélve, hogy teljesen tisztázatlan, mit is nevezünk egyáltalán jelentésnek.

A nyelvtani elemzés kezdetén természetesen csak olyan ismeretekre támaszkodhatunk, amelyeket nyelvtani elemzés nélkül is tudunk. A jelentéssel kapcsolatos ismereteink közül így csak azt használhatjuk fel, hogy el tudjuk dönteni:

- a/ bármely hangsorról, hogy az nyelvünk kifogástalan mondata-e,
- b/ bármely mondatról, hogy egy vagy több jelentése van-e,
- c/ bármely két mondatról, hogy jelentésük azonos-e vagy különböző, illetve hogy a jelentéseik között vannak-e azonosak.

A nyelvtani elemzést ily módon nem kezdhetjük az egyes elemek jelentésének vizsgálatával. Minden nehézség nélkül elindulhatunk azonban a nyelvi jelek másik oldalának, a hangalak sajátosságainak a vizsgálatából, hiszen ez hozzáférhető mindenki számára; azok számára is, akik az adott nyelvet nem beszélik. A hangalak mindenki számára hozzáférhető sajátosságain kívül az elemzésben természetesen felhasználhatjuk azt is, hogy a fenti kérdésekre nyelvtani ismeretek nélkül is válaszolni tudunk.

A.I.

1. Milyen szófajúak szerinted a következő szavak? Minek alapján döntötted el?

bogulka:

dorálkodik:

gandalyosul:

kelbenc:
pamantyú:
vendörgősen:
halmáros:

2. Gyakran előfordul, hogy két különböző szófajú szónak ugyanolyan az alakja. Döntsd el, hogy az alábbi mondatokban szereplő kétszeresen aláhúzott szavak milyen szófajúak!

- 1, A bamlóc karboncra csapja a badult.
A bamlóc csapja a karboncra badult.
- 2, Az ubart eszed.
Ubart az eszed.
- 3, A pegésen várunk, míg az etellő vinomul dergel.
Dergel a várunk, míg az etellő pegésen vinomul.

A kétszeresen aláhúzott szavak önmagukban kétértelműek. Minek az alapján döntötted el, hogy az egyes mondatokban milyen szófajhoz tartoznak? Támaszkodhattál-e a többi szó jelentésére?

A nyelvben a különböző használatú elemek (pl. a szavak) különböző csoportokat alkotnak. Ilyen elemcsoportok az egyes szófajok is: másképp használunk pl. egy igét, mint egy kötőszót. Az egyes csoportokba tartozó elemekre tehát jellemző az, hogy milyen más elemekhez kapcsolódhatnak, azaz milyen elemek társaságában milyen formájú mondatban fordulhatnak elő. A szavakról pusztán a mondatok formája alapján gyakran eldönthető, hogy melyik csoportba tartoznak. Ezért például számunkra ismeretlen szavak szófaját is ki tudjuk találni annak alapján, ahogy mások használják őket mondataikban.

A nyelvtani elemzésben a szavak csoportosítását tehát annak alapján tudjuk elvégezni, hogy alakjukat és kapcsolódási lehetőségeiket vesszük tekintetbe.

II. Feladatok:

1. Évszázadokon keresztül a szófajokat a jelentésre hivatkozva próbálták elhatárolni egymástól, pl. "az ige cselekvést, történést vagy létezést jelentő szó". Hogy ez a módszer mennyire nem használható, azt az is mutatja, hogy a meghatározásban szereplő szavakra sem igaz. A *cselekvés* szó nyilvánvalóan cselekvést, a *történés* szó történést, a *létezés* szó pedig létezést fejez ki, holott egyikük sem ige. Gyakran azt is nehéz meghatározni, hogy mi cselekvés, mi történés vagy létezés. Próbáld meg eldönteni az alábbi igékről, hogy melyikük fejez ki cselekvést, melyik történést vagy létezést!

haldoklik, elfér, büzlik, érez, domborodik, kell, ismer, illik, látszik, függ, csobog, tud, szeret, hiányzik, tetszik, különbözik, hasonlít, következik, göndörödik, feltűnik, jelent (valamit egy szó)

cselekvést:

történést:

létezést:

Megoldásaitokat hasonlítsátok össze és vitassátok meg a különbségeket!

2. Különböző szófajú szavak vonatkozhatnak ugyanarra a dologra, fogalomra, jelenségre stb. Például a *szomorú, szomorúság, szomorkodik* szavak ugyanarra a lelkiállapotra vonatkoznak. Ennek figyelembevételével írd be az alábbi szavakat a táblázat megfelelő helyeire!

szomorúság, fokozódik, futó, sántít, csökkenés, kapott, szomorkodik, zuhan, sántaság, szándékos, kopik, szomorú, csökken, zuhanás, szándékozik, futás, kopottság, fokozódás, szándékosság, sánta, csökkenő, zuhanó, fokozódó.

\ Szófaj \ _____	Főnév	Ige	Melléknév
Mire utal?			
lelki állapotra			
fizikai állapotra			
cselekvésre			
tulajdonságra			
történésre			
térgyra			
személyre			

folymatra			
létezésre			

3. A külső hőmérséklet érzetét fejezhetjük ki így:

Fázom ----- Melegem van

De nincs: *Hidegem van*

Keress hasonló szópárokat, amelyek valamely közös tulajdonság vagy állapot meglétére vagy hiányára vonatkoznak, de alakilag nem egyformán fejezzük ki őket.

4. Vizsgáld meg, hogy a különböző nyelvek azonos formájú kifejezésekkel közölnek-e azonos jelentésű eseményeket!

A megadott magyar nyelvű kifejezésekhez keresd meg megfelelőiket az általad ismert idegen nyelveken!

	orosz	másik idegen nyelv
Éhes vagyok.		
15 éves vagyok.		
Fázom.		
Lázam van.		

5. Különböző nyelvekben a magyar *várni valakit* vagy *várni valakire* kifejezésnek más szerkezetű kifejezések felelnek meg. Így például az angolban *valakiért várunk* (*wait for someone*), az oroszban *valakinek várunk* (*о*н| ж*т*), a csehben *valakire várunk* (*čekat na koho*).

Keress hasonló példákat az általad ismert nyelvekben!

E példák alapján milyen tanulságot vonhatunk le az idegen nyelvek tanulására vonatkozóan?

6. Elemezd az alábbi mondatokat! Meg tudnád-e állapítani a bennük előforduló szavakról (anélkül, hogy azok jelentését megnéznéd a szótárban), hogy milyen szófajúak és milyen esetben, személyben stb. vannak?

=,J(@<@>>Z6 &@:T,\$>48 ("D8>J: >" F&@` <JD:ZR"VJ` 84F8J.

AJ(:4&Z, \$,:84 D@\$8@ &ZF@&Z&":4 F&@4 <@D*@R84 42 *JB:".

Das Geräusch ärgerte die Eidechse.

The raccoon groaned in the party.

7. Tegyük fel, hogy egy magyarul tökéletesen tudó személytől a következő két mondatot hallod:

A gönnye borjastól a patakra ment vizet inni, majd kérődzött egy sort.

Két csalángó osont szimatolva a nyúl után.

Mit tudnál meg a két mondatból a *gönnyéről* és a *csalángóról*?

8. Elemezd a következő mondatokat és állapítsd meg, milyen szófajúak a bennük szereplő egyes szavak!

Porkosan tarcognak a rütkösi csepülkék.

Márcósodik-e már a varcogós tenyénc?

Binge sigója bengeri a virályt.

A bumbur krahált egy cibult gehónak.

9. Elemezd a következő mondatokat úgy, mintha a szavak jelentését nem ismernéd; csak a szavak formájára és a körülöttük lévő elemekre légy tekintettel!

Harsan angolna az én kis álom, de csak bámul bolondja a part.

Majd tulok, ha a látnak a pálma csalitja a gyanánt.

Én borotva kannám a tapos keret, ha ő szerecsen kintorna.

Ugyan még bálna vegyszer, de már csak medve sámlik.

Miközben a kacarász a vaktában mogorva torta a gyapot, a hevenyész etikett egy sajt.

Amíg te alkonyul fajansz, a füttyörész a bomba madrigál és az otromba tengeri az aszfalt.

Ha még vackor is csütörtök, akkorát vakondok, hogy rögtön a gomba péntek.

10. Ezek az orosz mondatok ugyanolyan típusúak, mint az előző feladat magyar mondatai. próbáld őket elemezni, és után nézd meg a szavak jelentését is egy orosz szótárban!

?>" 8@:,>@ <@(4:" \$@:\T@, RJH8@.

?> \$D,&>@ \$D`>,H \$J>HJ` H@D<@OJ.

7":46 8JFH"D>48 42-2" \$D`R84 B@*&":<@FH@&ZN 4>,6.

7D`R8" B,D4:" B4DJ` < H\ F : ,R4< &,D>!<.

11. Nézzük meg idegen nyelveken néhány magyar szó megfelelőjét nyelvtani nemük szempontjából!

<i>magyar</i>	<i>román</i>	<i>francia</i>	<i>olasz</i>	<i>orosz</i>	<i>német</i>	<i>cseh</i>
<i>asztal</i>	<i>mas/</i> (nn)	<i>table</i> (nn)	<i>tavola</i> (nn)	<i>ФH@:</i> (hn)	<i>der Tisch</i> (hn)	<i>stůl</i> (hn)
<i>szekrény</i>	<i>dulap</i> (sn)	<i>armoire</i> (nn)	<i>armadio</i> (hn)	<i>Т8""</i> (hn)	<i>der Schrank</i> (hn)	<i>skřiÁ</i> (nn)
<i>fűzet</i>	<i>caiet</i> (sn)	<i>cahier</i> (hn)	<i>quaderno</i> (hn)	<i>H,HD"* </i> (nn)	<i>das Heft</i> (sn)	<i>sesit</i> (hn)
<i>ház</i>	<i>cas/</i> (nn)	<i>maison</i> (nn)	<i>casa</i> (nn)	<i>*@<</i> (hn)	<i>das Haus</i> (sn)	<i>dům</i> (hn)

Mit állapíthatunk meg a fenti példák alapján a nyelvtani nemről? Van-e köze a felsorolt szavak nemének a szavak jelentéséhez?

12. Miért fordulhat elő, hogy egy orosz kisgyerek ezt a hibás kifejezést mondja:

= " 8@>#, *:4>>@6 BJH4...

Szótárban ellenőrizd *BJH* szó nemét és ragozását!

13. Tudjuk, hogy sok nyelvben, így pl. az oroszban a nem élőt jelentő főneveket is besoroljuk a nemek szerinti csoportokba. Fogalmazd meg, hogy miben különböznek egymástól a különböző nemű főnevek az oroszban.

14. A spanyol nyelv szigorú szabályok alapján különbözteti meg az egyes és a többes számot, illetve a nemeket. Megadunk négy spanyol mondatot fordításukkal együtt. Három másik mondatnégyesnél mindig csak az egyes szám hímnemű alakot adjuk meg, a többit neked kell kikövetkeztetned:

1a. <u>Un viejo rico trabaja mucho.</u>	<u>Egy gazdag öregember sokat dolgozik.</u>
1b. <u>Una vieja rica trabaja mucho.</u>	<u>Egy gazdag öregasszony sokat dolgozik.</u>
1c. <u>Unos viejos ricos trabajan mucho.</u>	<u>Gazdag öregemberek sokat dolgoznak.</u>
1d. <u>Unas viejas ricas trabajan mucho.</u>	<u>Gazdag öregasszonyok sokat dolgoznak.</u>

2a. <u>El muchacho simpático estudia.</u>	<u>A szimpatikus fiú tanul.</u>
2b. <u>La</u>	
2c. <u>Los</u>	
2d. <u>Las</u>	

3a. <u>El padre bueno descansa.</u>	<u>A jó apa pihen.</u>
3b. <u>La madre</u>	
3c.	
3d.	

4a. <u>Un presidente viaja siempre.</u>	<u>Egy elnök mindig utazik.</u>
4b. <u>Una presidenta</u>	
4c.	
4d.	

15. Figyeld meg a következő maori igék cselekvő és szenvedő alakjait! A különböző igeosztályokat el lehet különíteni pusztán a szenvedő alak végződését vizsgálva. Jelöld meg, hogy meddig tart egy-egy igeosztály a listán! Meg lehet-e különböztetni őket a jelentés alapján is?

	CSELEKVŐ	SZENVEDŐ
waru	hámozni	waruhia

amo	vinni	amohia
unu	elvinni	unuhia
afi	megölelni	afitia
piki	mászni	pikitia
tuutaki	találkozni	tuutakitia
tui	varrni	tuia
hoe	evezni	hoea
heu	borotválni, nyírni	heua
nau	harapni	naua
paa	megérinteni	paania
tuu	állni	tuunia
poo	sötétíteni	poonia
epa	dobni	epaina
kata	nevetni	kataina
tuqa	aprítani	tuaina
tia	vezetni	tiaina
pana	dobni, hajítani	panaa
hana	átkozni	hanaa
kana	átkozni	kanaa

16. Az alábbi (többnyire irreális tartalmú) mondatokban azonos alakú szavak szerepelnek. Mit gondolsz, honnan tudjuk eldönteni, hogy melyik milyen szófajú?

Halad a halad.	Tétet egy tétet.
Fejem a fejem.	V-t vét.
Sejtem a sejtem.	Nő a nő.
Csűröm a csűröm.	Nőnek a nőnek.
Szűröm a szűröm.	Kobzom a kobzom.
Görög a görög.	Szánom a szánom.
Vadászom a vadászom.	Fő a fő.
Halászom a halászom.	Tárnátok a tárnátok.
Csempészem a csempészem.	Tárjuk a tárjuk.
Lakom a lakom.	Zárjuk a zárjuk.
Vár a vár.	Nyestem a nyestem.
Várnál a várnál.	Kelt egy kelt.
Nyomom a nyomom.	Eszem az eszem.
Dobom a dobom.	Tettet egy tettet.
Lesem a lesem.	Termeszt egy természet.
Nyelem a nyelem.	Lerakat a lerakat.

Nyelet egy nyelet.	Járatom a járatom.
Réved a réved.	Sír a sír.
Éled az éled.	Lázad a lázad.
Csapom a csapom.	Hallom a hallom.
Ereszt egy ereszt.	Zárat egy zárat.
Hasad a hasad.	Várat egy várat.
Szerettem egy szerettem.	Fogatom a fogatom.
Csavarom a csavarom.	Aggat egy aggat.
Lépem a lépem.	Fogat egy fogat.
Veretem a veretem.	Ég az ég.
Füles a Füles.	Béget egy béget.
Elég, ha elég.	Halásznak a halásznak.
Követnétek a követnétek.	Halásznál a halásznál.
Mondatom a mondatom.	Egy fogat fogat fogat.
Nézetem a nézetem.	Egy követ követ követ.
Írt írt.	Egy szelet szelet szelet.
Fűz a fűz.	Egy falat falat falat.
Tűz a tűz.	Egy nyelet nyelet nyelet.
Fűzöm a fűzöm.	

17. Vizsgáld meg az alábbi mondatok összes lehetséges jelentését!

A csempésznél vadászok halásznak.

Csempészek halásznak vadásznak.

Mi igazított el az értelmezésben?
Csinálj te is hasonló mondatokat!

B. I.

1. Mi a különbség a következő mondatpár kétszeresen aláhúzott szavai között?

Az ugrál-t egy gével írjuk.

Egy veréb ugrált az erkélyen.

A kocsis a ló gazdája.

A lovat a ló tárgyesete.

A parlament hosszú épület.

A parlament hosszú szó.

2. Milyen szófajúak a következő mondatok kétszeresen aláhúzott szavai?

A játszik ikes ige.

Az és talán nem is mindig kötőszó.

A bizonynak nincs olyan ragos alakja, hogy bizonynak.

3. A szó szó nem tartozik a magyar nyelv kifogástalan mondatai közé.

A pontok helyébe helyettesíts tetszőleges szósorokat (szósalátákat, irreális tartalmúakat, nyelvtanilag helyteleneket stb.)! Az aláhúzott mondat válhat-e a helyettesítés következtében

a, irreális tartalmúvá,

b, nyelvtanilag helytelessé,

c, hiányossá.

Miért?

Azokat a mondatokat, amelyek a nyelvre vagy beszédre vonatkoznak (metanyelvi mondatok), általában kirekesztjük nyelvtani elemzéseink köréből, mert szabályaik eltérnek a többi mondatra vonatkozó szabályoktól. Ezeket a mondatokat a nyelv többi mondatától elkülönítve vizsgáljuk.

II. FELADATOK:

1. Melyek metanyelvi az alábbi mondatok közül?

a, Hugó tegnap egyedül vacsorázott.

b, Ne kezdj minden mondatot hát-tal!

c, A tárgyragot mindig egy t-vel írjuk.

d, A kiállított tárgyakhoz hozzányúl tilos!

e, Lement a nap és feltámadt a szél.

f, Péter túl sok és-t használ.

g, Mit jelent az, hogy fenyér?

- h, Hogy mondják angolul azt, hogy torony?
- i, Ugye, a papagáj feleségét mamagájnak hívják?
- j, Kovács Péter az unokaöcsém.
- k, Mi az ott a kezében?

2. Alkoss metanyelvi mondatokat a következő szavak felhasználásával:

- a, betű
- b, illeszkedés
- c, bölömbika
- d, alászoigája
- e, hogy
- f, mássalhangzó
- g, és

3. Az alábbi KRESZ-jelzések közül válaszd ki azokat, amelyek metanyelvieknek tekinthetők!

4. Vegyük a következő szósorokat!

- a, kerek négyzetnek, öt kiló fáradtsággal
- b, három embereket, a gyerek kérnek
- c, öt kerek négyzetekből, a vízilók odarepülnek, hogy

Egészítsd ki ezeket a szósorokat mondatokká anélkül, hogy a megadott szósorokba újabb szavakat vagy írásjeleket toldanál be! Sikerül-e olyan mondatokat alkotnunk

az a, szósorainak felhasználásával, amelyek nem irreális tartalmúak?

a b, szósorainak felhasználásával, amelyek nyelvtanilag helyesek?

a c, szósorainak felhasználásával, amelyek nyelvtanilag helyesek és nem irreális tartalmúak?

A BEHELYETTESÍTÉSES MÓDSZER

A pontos nyelvi elemzés megkezdésekor úgy kell tennünk, mintha csak hangsorokat ismernénk, és csak azt tudnánk, hogy ezek közül a hangsorok közül melyek kifogástalanok és melyek nem azok.

A. I.

1. János a ceruzákat dobozba tette.
János a ceruzákat és a radírokat dobozba tette.
János a labdát dobozba tette.
János a golyót egy piros dobozba tette.
János a kanalakat dobozba tette.
János a sok színes ceruzát egy lila dobozba tette.
János a sok puha radírt dobozba tette.

Hasonlítsátok össze egymással ezeket a mondatokat!

Keressétek meg azokat a részeket, amelyek a fenti mondatok mindegyikében megtalálhatók! Állítsátok össze azt a "lyukas" mondatot, amely e mondatok közös részeiből áll és kipontozott üres hely jelöli benne azt a részt, amelyben a mondatok különböznek egymástól.

2. A fenti lyukas mondat üres helyére írjátok be az alábbi szósorokat és szavakat! Minden esetben állapítsátok meg, hogy nyelvtani helyességét, teljességét és tartalmát tekintve milyen jellegű az eredményül kapott mondat!

Mindazokat a mondatokat, amelyek akár tartalmuk, akár nyelvtani helyességük vagy teljességük szempontjából kifogásolhatók, jelöljétek meg külön is a mondat elé írt kis felső csillaggal!

képeslapokat egy nagyon szép
zöldes-kék
gyerekeket
hiánytalanul
bélyegek

kapott bélyegeket a régi
fütyörészve
csendet

3. A következő lyukas mondatba helyettesítsetek be szavakat vagy szósortokat úgy, hogy nyelvtani helyességük, teljességük és tartalmuk szerint különbözőképpen osztályozható mondatokat kapjatok eredményül. Végezzétek el a csoportosítást!

A verebekcsiripelnek.

4. Helyettesítsétek be a megadott üres helyre a két kapcsos zárójelben megadott szavakat! Jók lesznek-e a mondatok?

Nem volt időm megkapálni a..... .

{	korcsolyáztál	}	{	macskát	}
{	kilenc	}	{	mozijegyet	}
{	ajaj	}	{	tejet	}
{	dörgő	}	{	tíz év alatti gyerekeket	}
{	keservesen	}	{	kémény füstjét	}

Mi a különbség behelyettesítés szempontjából a két csoport szavai között?

4. Keressetek olyan lyukas mondatokat, ahova behelyettesíthető a télapó szó!

6. Ha egy mondatban a nadrág szó áll, az minden esetben felcserélhető a pantalló szóra? Írjatok egy olyan mondatot, ahol ezek nem felcserélhetők!

Az elemek elkülönítésére és kapcsolódási lehetőségeik vizsgálatára a behelyettesítéssel használtjuk.

1. Vesszünk egy helyes mondatot, pl. Itt mindig sok ember van.

2. Kiemeljük belőle az egyik elemet vagy elemsort, pl.:

Itt mindig sokvan.

Kiemelt elem: ember

A kiemelés utáni maradék az elem(sor) környezete.

3. Különböző elemeket különböző környezetekben helyettesítve, minden elemről megállapíthatjuk, hogy milyen környezetekben fordulhat elő.

Ha a behelyettesítés eredményeként kifogástalan mondatot kapunk, akkor azt mondjuk, hogy az elem behelyettesíthető a környezetbe, előfordul az adott környezetben.

Egy elem lehetséges környezetének az összességét az illető elem disztribúciójának vagy eloszlásának nevezzük. Bármilyen elemeket hasonlítunk is össze, mindig találhatunk olyan környezetet, amelyikben csak az egyik fordulhat elő, a másik nem. Minden elemnek más tehát a disztribúciója, ezért minden elem meghatározható, jellemezhető a disztribúciójával.

A. II. FELADATOK:

1. Egészítsd ki a következő "lyukas" mondatokat úgy, hogy

- nyelvtanilag helyes, reális tartalmú,
- nyelvtanilag helyes, irreális tartalmú,
- nyelvtanilag helytelen, reális tartalmú,
- nyelvtanilag helytelen, irreális tartalmú,
- hiányos, reális tartalmú,
- hiányos, irreális tartalmú

mondatokat kapjunk!

A Bodri a járőkelőket.

A kígyó a sípszóra.

2. Behelyettesíthető-e az alábbi mondatban a Huba szó helyére a nagyon szó? Miért?

Huba gyorsan fut.

3. Adott egy mondat: A fekete kutya ugat. Emeld ki belőle a fekete szót és rögzítsd a környezetét! Helyettesítsd be az alább megadott szavakat az így létrehozott "lyukas" mondatba! Az eredményül kapott, nyelvtanilag vagy tartalmilag nem kifogástalan mondatok elé tegyél kis csillagot a felső sarokba!

.....zöld.....
.....mi.....
.....fa.....
.....fehér.....
.....ti.....
.....százegy.....
.....fehér százegy.....
.....tarka.....
.....eszik.....
.....savanyú.....
.....nagyon.....
.....nagyon kis.....
.....döglött.....

4. Tekinthető-e a paprikás szó környezetének az alábbi három lyukas mondat? Miért?

.....hangulatban voltál tegnap.

Én csirkeragut kértem, ez pedig.....

Rántott csirkét kérsz vagyat?

5. Keress behelyettesíthető szavakat az alábbi környezetek mindegyikébe!

János a ra tette a kulcsot.

János a re tette a kulcsokat.

. Sorolj fel 8-10 olyan szót, amely előfordulhat az alábbi környezetben!

Azt kértem aztől, hogy jöjjön vissza holnap.

Ennek alapján próbáld meg megfogalmazni, milyen feltételei vannak annak, hogy egy szó behelyettesíthető legyen ebbe a környezetbe?

Alkoss még két olyan környezetet, ahol csak ilyen szavak fordulhatnak elő!

8. Tudsz-e találni olyan szavakat, amelyeknek biztos, hogy nincs közös környezetük? Sorolj fel ilyen szavakat és írd le megfelelő környezeteket!

9. A megadott angol mondat számozott helyeire helyettesítsd be a megadott csoportok szavait. Melyik csoportot hányadik hely(ek)re lehet behelyettesíteni? Melyik szót hányadik hely(ek)re lehet behelyettesíteni? Hány kifogástalan mondatot tudsz csinálni a megadott szavakból a megadott szerkezet alapján?

The girl saw the boy.
1. 2. 3. 4. 5.

<u>I.</u>	<u>II.</u>	<u>III.</u>
<u>the=a, az</u>	<u>boy=fiú</u>	<u>kicked=megrúgta</u>
<u>a=egy</u>	<u>girl=lány</u>	<u>heard=halotta</u>
<u>an=egy</u>	<u>apple=alma</u>	<u>ate=megette</u>
	<u>man=ember, férfi</u>	<u>saw=látta</u>
	<u>bone=csont</u>	<u>hit=megütötte</u>
	<u>dog=kutya</u>	

10. Megadunk svéd mondatokat magyar fordításukkal együtt, de a mondatban szereplő szavakat egybeírjuk. Disztribúciós módszerekkel (lehetőleg a fordítás felhasználása nélkül) bontsd a mondatokat szavakra!

<u>detfinnsenelefantistaden</u>	<u>(ott) van egy elefánt a városban</u>
<u>kattensitteribilen</u>	<u>a macska ül a kocsiban</u>
<u>enkattsitterienstad</u>	<u>egy macska ül egy városban</u>
<u>elefantenstaribilen</u>	<u>az elefánt áll a kocsiban</u>
<u>detsitterenelefantienstad</u>	<u>(ott) ül egy elefánt egy városban</u>
<u>ienstadfinnsdetenkatt</u>	<u>egy városban (ott) van egy macska</u>
<u>istadensitterenelefant</u>	<u>a városban ül egy elefánt</u>
<u>elefantenfinnsibilen</u>	<u>az elefánt a kocsiban van</u>

A fordítás felhasználásával még a szavak jelentéseit is meg tudod állapítani.
 Készítsd el a szöveg szótárát!
 Ezek után fordítsd svédre:

Egy macska áll a kocsiban.
Ott van az elefánt egy kocsiban.

11. Írd le a 0 = + elemek disztribúcióját a következő somintában!

.....00=0+0=00=0+0=00=0+0=00=0+0=00.....

12. Állítsd össze azt a somintát, amely az X, 0, H, :: elemekből épül fel és az elemek disztribúciója (összes lehetséges környezete) a következő:

- X : minden előfordulásában előtte is, utána is H áll
- 0 : előtte is, utána is mindig :: áll
- H : csak párosával fordul elő
- :: : az egyik oldalán (előtte vagy mögötte) mindig H, a másik oldalán mindig 0 áll

13. A szinonim szavak általában helyettesíthetik egymást a mondatban. De vajon minden mondatban helyettesíthetik-e egymást?

Próbáld ki a kutya - eb, kinn - kint párokkal!

Mit állapíthatunk meg a szinonimák disztribúciójáról?

14. Az itt következő két orosz példából az orosz nyelv mely szabályait állapíthatjuk meg a disztribúciós módszer alkalmazásával?

?> B,D,*": B4F\<@ *,&JT8,..
 (J<>" , 8D"F4&@6, 8D"F4&@(@, FR"FH:4&@<J, J:Z\$" ` V,6F , N@D@T4N, &,F!:Z<,
 (@D*@6)
F@\$"84 : "` H BD4 :J>,,
 ((DJFH>Z,, BD,8D"F>Z<4, 43, 20, <":,>\84,, *&", NJ*Z,, *&,, @*4>, @*>,"
 *&, J<>Z,)

A következő két feladatban alkalmazzuk a behelyettesítéses módszert egy kitalált nyelv hangsoraira, hogy lássuk, hogy működik az elemzés a tanult módszerrel!

15. Tegyük fel, hogy tudjuk, az adott nyelven a következő hangsorok kifogástalan mondatok:

<u>sagacsagunberoj</u>	<u>sagadegunberoj</u>
<u>sagacsagunahuj</u>	<u>sagatalunberoj</u>
<u>sagacsagunoluj</u>	<u>sagakerunberoj</u>
<u>sagacsagunobrogaj</u>	<u>sagadakunberoj</u>
<u>sagacsagunkengej</u>	<u>sagatalunoluj</u>
	<u>sagakerunobrogaj</u>

Minden mondatot az elejétől a végéig egybeírtunk, mivel a mondat hangalakjából nem mindig lehet megállapítani, hogy hol kezdődik benne új szó. Meg tudjuk-e állapítani a hangalakok elemzésével, hogy hol lehet az elemek (pl. szavak) határa? Hogyan? Ha sikerült megállapítani az elemek határát, össze tudunk-e állítani belőlük olyan szósort, amely valószínűleg jó mondat ezen a nyelven? Össze tudunk-e állítani belőlük olyan szósort, amely valószínűleg rossz mondat?

16. Tegyük fel, hogy a fenti módon sikerült megállapítanunk, hogy a következő hangsorok mindegyike ugyanannak a nyelvnek egy-egy szava:

tanga, kes, legoj, csunun, tabej, seva, sevaj, rogun, csun, diribo, lego, konaj, tangaj, rog, kesun, kalun, diriboj, kona, kal.

Megpróbáltunk ezekből a szavakból mondatokat összeállítani. Az egyik benszülöttnek, aki magyarul mindössze a következő kifejezéseket érti meg: "Jó ez?" "Igen." "Nem.", felolvastuk saját készítésű mondatainkat, majd mindegyik után megkérdeztük: Jó ez? Ha a benszülött nemmel válaszolt, akkor azt a mondatot megjelöltük egy csillaggal. Eredményül ezt kaptuk:

<u>Tanga kes legoj.</u>	<u>*Tanga legoj legoj.</u>	<u>*Kes kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes csunun.</u>	<u>Tanga csunun legoj.</u>	<u>*Legoj kes legoj.</u>
<u>Tanga kes tabej.</u>	<u>*Tanga tabej legoj.</u>	<u>*Csunun kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes seva.</u>	<u>*Tanga seva legoj.</u>	<u>*Tabej kes legoj.</u>
<u>Tanga kes sevaj.</u>	<u>*Tanga sevaj legoj.</u>	<u>Seva kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes rogun.</u>	<u>Tanga rogun legoj.</u>	<u>*Sevaj kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes csun.</u>	<u>Tanga csun legoj.</u>	<u>*Rogun kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes diribo.</u>	<u>*Tanga diribo legoj.</u>	<u>*Csun kes legoj.</u>
<u>*Tanga kes lego.</u>	<u>*Tanga lego legoj.</u>	<u>Diribo kes legoj.</u>
<u>Tanga kes konaj.</u>	<u>*Tanga konaj legoj.</u>	<u>*Lego kes legoj.</u>

*Tanga kes tangaj.

*Tanga kes rog.

*Tanga kes kesun.

*Tanga kes kalun.

Tanga kes diriboj.

*Tanga kes kona.

*Tanga kes kal.

*Tanga tangaj legoj.

Tanga rog legoj.

Tanga kesun legoj.

Tanga kalun legoj.

*Tanga diriboj legoj.

*Tanga kona legoj.

Tanga kal legoj.

*Konaj kes legoj.

*Tangaj kes legoj.

*Rog kes legoj.

*Kesun kes legoj.

*Kalun kes legoj.

*Diriboj kes legoj.

Kona kes legoj.

*Kal kes legoj.

Próbáld meg ennek alapján minél rövidebben megfogalmazni, hogy mi mindent kell figyelembe vennünk a szósor összeállításánál, ha helyes mondatokat kívánunk kapni!